

Selma Koç Akgül*

Betül Pazarbaşı**

Aydınlanmanın Siyah veya Gri Tonları Arasında Gerçek Aşkı Bulma ve "Bir" Olma Arayışı: Yunus Emre–İlahi Aşka Yolculuk

1. Giriş

İnsan, dil ve kültür arasındaki ilişkiler ağında birbirine sıkı sıkıya bağlı ayrılmaz bir bütün oluşturan biyolojik, kültürel ve sosyal varlık olarak tanımlanabilir. İnsanın var olduğu sosyal sistem, toplum adı verilen büyük birim içindeki bireylerin etkileşim sürecidir. Bu sistem, değerler kendisi değil, sembolik anlam açısından ilişkilendirilen bireylerin değerler ve eylemler sistemidir. Değerler ise somut eylem tarzlarını meşrulaştırmaya hizmet ederek toplumun kültürel bütünlüğünü ve uyumunu sürdürmenin araçlarıdır (Kroeber ve Parsons, 1958). Sosyal eylemin ortak temellerini oluşturan doğuştan gelen fikirler, tutumlar, inançlar, değerler ve bilgilerin toplamı olan kültür, sosyal gruplar içinde öğrenilir, paylaşılır ve genetik olmayan yollarla aktarılır. Sosyal sistem içindeki en

önemli değerlerden/araçlardan biri de kültürün ürünü olan ve kültürle beslenen dildir.

Dil, insan iletişiminin, fikir alışverişinin, kadim bilgilerin korunmasının ve kültürel mirasın nesilden nesle aktarılmasının ana aracıdır. Dil, yüzyıllar boyunca insan toplumunun tüm tarihsel sürecinde herhangi bir grup tarafından değil, toplum ve üyeleri tarafından yaratılmış sosyal bir olgudur. Dil, toplumun tarihsel gelişiminin bir ürünüdür ve sosyokültürel bir fenomen olarak kendini gösterir. Sosyal hayatımızı yürüttüğümüz başlıca araç olan dildeki her kelime, her form, insan düşünce ve duygularının bir sonucudur. Dil aracılığıyla gerçekleşen soyut düşünme gücü, toplumsal ilişkilerin kurulmasında, kendisi dışındaki gerçekliğin kavramsallaştırılmasında ve

*Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi

**Doç. Dr., Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi

algılanmasında temel unsurdur. İletişim bağlamında kullanıldığında dil, kültürle çok yönlü ve karmaşık yollarla bağlantılıdır. Kültürel gerçekliği ifade eden dil, aynı zamanda en karmaşık ve en ilginç olanıdır. Dil, sözlü ve sözsüz tüm yönleriyle kültürel gerçekliği somutlaştırır. Kültürün dil üzerinde doğrudan etkisi vardır. Kültür ve iletişim karşılıklı olarak birbirini etkiler, aralarında girift bir ilişki bulunmaktadır. İnsan iletişimi, dilbilimcilerin, antropologların, sosyologların, psikologların ve filozofların zihinlerini daima meşgul eden en önemli konu başlıklarından biridir.

İletişim kelimesi "paylaşmak" anlamına gelen Latince Communicom'dan gelir. Toplumdaki insanın en temel ihtiyaçlarından biridir. Tarihsel olarak insanın yeryüzündeki kökenine kadar uzanır. İletişim, bilginin bir araya getirildiği bir süreç anlamına gelir. İletişim süreçleri, repertuar sembollerini ve semiyotik kuralları paylaşan farklı ajanlar arasındaki gösterge aracılı etkileşimlerdir (Berko ve ark., 2010). Bu anlamda iletişim, konuşma, sembolleştirme ve yazma yardımıyla fikirlerin veya mesajların aktarılması veya değiş tokuşudur (Wrench, McCroskey ve Richmond, 2008). Toplumsal uyum iletişim yoluyla sağlanır. Toplumu oluşturan bireyler arasında iletişim yoksa sosyal uyum da olmayacaktır. Bir insan etkinliği olarak iletişim statik değildir; dinamik ve sürekli aktiftir (Worugji ve ark., 2008). İletişim, toplumu canlı kılandır. İletişimin yanlış inşası toplumsal düzenin yıkımı anlamına gelir. İletişim, bilgileri bir hedeften diğerine aktarır. Akademik alan olarak iletişim, dini de içeren bilgi birikimlerini barındırır. Durkheim'a göre din "toplumsal bir şeydir" (1954: 46). Toplumda sosyal bir araç olarak din, iletişimsel işlevleri yerine getirir. Dinin kendisi iletişimseldir. Dinin bunu başarmasının nedeni, içsel iletişimsel eylemler ve sanatlardır.

İletişim ve dinden yoksun toplum ölü bir toplumdur. Zira din ve etkili iletişim yoluyla olası sorunlarını çözemediğinde durum tam bir kanunsuzluk ve kaostur. Dini iletişim, toplumun ilerlemesi ve gelişebilmesi için etkili bir iletişim yoludur. Herhangi bir toplumda iletişim ve din anlayışının gelişme düzeyi, o toplumun veya ulusun gelişmişlik düzeyinin de önemli bir göstergesidir. Dini iletişim yataydır ve dinsel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasına çalışır. İnsanlar ve tanrı arasında olduğunda ise dikey hâle gelir. Din iletişimsel bir öznedir. Allah'tan vahiy aracılığıyla peygamberlere ve dolayısıyla insanlara indirilmiş bir mesajdır ve mesaja inanan herkes onu başkalarına da aktaracak, yayaacaktır. Yayılma ilke, inanç ve uygulamaların yayılmasıdır. İslam'ın yayma kelimesi olan tebliğ, bir inancın doğal yollarla yayılması anlamına gelir. Tebliğ aynı zamanda bir iletişim ve etik teorisidir. İslam toplumlarındaki en temel etik norm evrenin tüm parçaları arasında birlik ve uyumu ifade eden tevhitir. Tevhit, Allah'tan başka herhangi birinin insanlar üzerindeki egemenlik ve vesayet hakkını reddeder. Tebliğin etik sınırlarını belirleyen ilk ilke: İkicilik, ırkçılık, kabilecilik ve aile üstünlüğüne dayalı düşünce yapılarının yıkılmasıdır. İslam toplumunda iletişim düzeninin işlevi, ilkeye göre putları, dışa bağımlılığı kırmak ve toplumu geleceğe doğru harekete geçirmektir. Dolayısıyla tebliğin önemli işlevlerinden biri de mitleri yok etmektir. Çağdaş dünyada bu mitler "güç", "ilerleme" ve "modernleşme"yi içerebilir. İkinci ilke ise, gelecek nesilleri İslam hükümlerini kabul etmeye hazırlamak amacıyla bireysel ve grup sorumluluğu kavramını ön plana çıkaran "doğruyu emretmek ve yanlıştan mennetmek" ilkesidir. Müslümanların birbirlerine ve gelecek nesillere rehberlik etme sorumlulukları vardır. Bu sorumluluk tüm sosyal iletişim alan ve kurum-

larını ilgilendirir (Mowlana, 2007). Örneğin sosyal ve kamusal iletişim alanı olarak camiler önemli bilgilerin paylaşıldığı, toplumsal uyumun artırıldığı, kültürel kodların yaratıldığı ana damarlar olarak daima ön plandadır. Kültür gibi din de insan davranışlarını kontrol eden ve yönlendiren çeşitli etik standartlar yaratır. İslam toplumlarındaki etik uygulamaların iki önemli boyutu vardır:

1. İslam'ın birincil kaynağı olan Hz. Kur'an'da ve Peygamber (SAV)' in sünnetinde açıklanan normatif din ahlakı,

2. Yunan popüler Platonculuk geleneğinden, Batı tarafından "modernleşme", "kalkınma", "sanayileşme" yoluyla getirilen ve daha çağdaş etik çerçevelere kadar uzanan normatif seküler etiktir (Mowlana, 2007).

İslam'da Müslüman olmanın üç hâli: iman, İslam ve ihsan'dır.

-İman, Allah'a İmandır. İslam inancına göre bir Müslüman, kâinatın mutlak yaratıcısı olan Allah'a, onun meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, her türlü hayır ve şerrin Allah'tan geldiğine inanmalıdır. Eksik ve noksan sıfatlardan münezzehtir olan Allah (cc), her şeye kadir olan tek yaratıcıdır.

-İslam, yalnızca Allah'a ibadet etmek, namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek ve zekât vermektir.

-İslam tasavvufu olarak bilinen ihsan hâli ise Allah'ın varlığını günlük hayat pratikleri içinde idrak etmektir.

Tasavvuf da özel bir iletişim yöntemidir. Tasavvufun iletişimsel özelliği hakikatin, aşkın görünmez kısmıyla iletişim kurmaktan ibarettir. Tasavvuf, binlerce yıldır toplum bilincine eşlik eden kültürel bir olgudur ve tasavvufun en ilginç özelliği, insan bilinci üzerindeki etkisidir.

İnsan bilişsel süreçleri dil sürecinin dışında gerçekleşemez. Tasavvuf da bir tür bilişsel etkinlik olarak dil dışı bir alan biçiminde varlığını sürdüremez. Tasavvuf, günlük ve toplumsal bilgi stokunun ötesinde ne olduğuna dair belirli bir bilgi biçimidir. Bilimsel bilgi materyalisttir, belirli fikirlerin katı bir rasyonel ve mantıksal ispat sistemini gerektirir. Tasavvuf ise bilen özneye doğrudan deneyimler yoluyla elde edilen ve ispat gerektirmeyen bir hakikat verir. Bilim, tanrıyı veya mutlak ilkeyi ontolojik neden olarak reddeder. Bu ise, tasavvuf ile bilim arasındaki farktır.

Tasavvuf sosyokültürel değişimde durağan olmayıp tarihsel olarak değişkendir. Din, dogmatik olmasına rağmen tasavvuf, geleneklere göre şekillenmekte ve sürekli değişmektedir. Tasavvufta iletişimin yönü karmaşık ve belirsizdir. Ancak her kültürde bir iletişim yolu olarak tasavvuf, paradoksal, metafor gibi belirli dilsel kalıplarda ifade edilir. Tasavvufun iletişimsel boyutunun incelenmesinde ortaya çıkan ana sorun olağan gündelik dili aşması ve tasavvuf dilinin içinde aşikâr edilmesi zor olan sınırlar taşımasıdır. Bu öyle bir sırdır ki Doğu ile Batı arasındaki derin ve görünmeyen manevi savaşın da bir nevi sebebidir. Zira kendini sözde bilimin ve özgürlüğün temsilcisi sayan Batı düşüncesinin karanlık Orta Çağ skolastik düşüncesinden kurtulmasını sağlayan uygarlık beşiği Anadolu'nun aydınları ve düşünürleridir. Aydınlanma düşüncesinin ilk adımları bu düşünür ve aydınlar tarafından atılmıştır. Batının kadim ilimlerle Doğu'da tanıştığı ve sonradan geliştirdiği görülmektedir (Tanilli, 2001; Şerif, 1991).

Geçmişte uygarlıkların, kültürlerin karşılaşmaları daha çok savaşlar aracılığı ile olmuştur. Böylelikle karşılıklı bilgi, felsefe ve kültürel değerler aktarılmıştır. Günümüz modern insanı iç çatışma/savaşlar,

Yunus Emre

afetler, göç ve mülteci sorunları, salgın hastalıklar, gelir dengesizliği, küresel iklim değişimi, terör, İslamofobi gibi kalıcı çözümlerin sağlanamadığı sorunlarla baş etmeye çalışmakta, artan dozda kin ve nefret söylemleri insanların zihinsel ve manevi dünyasında asla onarılamaz hasarlar bırakmaktadır. Tüm bu olumsuzluklara çözüm olarak sevgi, adalet, barış ve hoşgörü arayışı içinde sığınılacak limanın din, tasavvuf ve onun getirdiği temel evrensel ilkeler olarak görülmesi şarttır değildir.

Çalışma, bu amaçla felsefi, tarihsel ve sosyolojik bilimsel araştırma verilerini değerlendirerek argümantatif yöntemle "aydınlanma ve din nedir" sorusundan hareketle iletişim felsefesi, tasavvuf ve onun en önemli temsilcilerinden

olan Yunus Emre'ye odaklanmaktadır. "Ben gelmedim dava için/ Benim işim sevi için/ Dostun evi gönüllerdir/ Gönüller yapmağa geldim", diyen tasavvuf dilinin ve Türk tasavvuf edebiyatının ustası Yunus Emre'nin tasavvuf öğretisi yaklaşık 700 yıldır insanlığa etik iletişimin özünü aktarmakta, ilahi aşka ulaşmanın rotasını çizmektedir. Çalışmanın soruları şu şekilde formüle edilmiştir: Aydınlanma ve din ile tasavvuf öğretisinin kesişme noktaları nelerdir? Batı tarzı aydınlanma bireyin dini, ahlaki problemlerini çözme konusunda ne derece etkin ve yeterlidir? Din ve iletişim arasındaki ilişki neden önemli ve gereklidir? Bireyin etik sorumluluğunun temel çerçevesi nedir? Akılcı düşünce ile inanç öğretisinin bulunduğu bugünün sorunlu alanında halk ozanı, Sufi ve

Âşık Yunus Emre'nin sevgi ve hoşgörü dili, söylemleri evrensel etik iletişime nasıl yansıtılabilir? Ortaya konulan soruların yanıtlanması amacıyla çalışma kapsamında; öncelikle aydınlanma, din modernite mitleri ayrıntılı olarak açıklanmakta, ardından gerçeğin arayışı noktasından yola çıkarak hoşgörü, din, iletişim ve Yunus Emre'nin tasavvuf anlayışı irdelenmektedir.

2. Antikiteden Aydınlanmaya Din ve Modernite Mitleri: İnsanın Değişen Yüzü

Antikiteden Aydınlanma Çağı'na ve sonrasında akıllı insan kendi dünyasını kendisinin iyileştirebileceğine ve kaderini de çizebileceğine inanmayı istemiştir. Bu uzun bitmez mücadelede insanla birlikte var olan mitler (söylenceler) gündelik yaşam pratiklerini anlatmak, açıklamak ve karşı tarafa kaynağını belirterek ifade etmek için önce anlatılar olarak ortaya çıkmış sonra öğretilere dönüşmüştür. Öğretiler gündelik yaşamın içinde inanç, duygu ve ritüeller olarak ortak toplumsal davranış mod-

larıyla üretilen ve tüketilen nesnelere yansımıştır. Geçmişten bugüne aktarılan bu devingen söylenceler, tarih sayfaları arasında çoğu zaman şaşkırtıcı bir biçimde bugünün insanını anlamaya ve geleceği ile ilgili öngörülerde bulunmaya olanak tanımaktadır. Bu süreçte üretilen söylencelerle oluşan bilginin nasıl yayıldığı, eşit paylaşılıp paylaşılmadığı ve küresel ölçekte toplumsal yaşama nasıl entegre edildiği insanlık tarihinin en ilgi çekici noktasını oluşturmaktadır. Bilgi, insanın kendi geleceğini şekillendirmesinde yararlandığı en önemli kaynaktır. Aynı zamanda bilgi; tarım, ticaret ve yaratılan yerleşik mimari tasarımlar ile kültür sanat gibi ürünlerle insanlaştırılmış bir dünyanın gelecek kurgusunda neleri başarabileceğinin de göstergesidir.

Var oluş sürecinde sadece insan kendini ve kendi durumunu sorgulayabilir. Felsefenin temel çıkış noktası olan bu durumu, Antik Yunan'da Platon şöyle açıklamaktadır: İnsanı felsefe yapma-

ya iten şey, onun kendisini bir ara durum içerisinde görmüş olmasıdır. İnsan, kendi altındaki hayvan ile kendisini aşan tanrı arasında kalmıştır. Tanrı felsefe yapmaz çünkü o hakikate zaten kendinde sahiptir. Hayvan ise felsefe yapamaz çünkü o ne düşünebilir ne de sorgu kabiliyeti vardır (Toku, 2000).

Bildiğini ve bilmediğini bilen insan, daha geniş bilginin farkında olarak zihnin ürettiği sayısız fikir ve bu fikirlerinin yeniden görünür sonsuz hâleri ile tartışmalı zaman ve mekân içinde geçmişte üretilmiş bugün de yeniden üretilebilen kavram ve nesnelere bellek sayesinde yarına da taşıyabilmektedir. Geçmişle ilişkimiz geleceği yapılandırırken geçmiş ve şimdiki aşabildiğimizde gelecek var olabilir. Bu süreçte ancak bildiğimiz, duyduğumuz his ve düşüncelerin aktarılması ile mümkündür. Böylelikle bellek oluşarak geçmişle bağlantı kurulmuş gelecek için adım atılmış olur. Zamanın sadece hayat için geçerli olduğu varsayıldığında, hayatın geçmiş, gelecek ve şu an kurgusunun geçerli bir varoluş tarzı olduğu kabul edilebilir. Bu varoluşta kendini üreme, büyüme ve zihinsel etkinliklerle kendini gerçekleştirilmeye çalışan bireyler bir hayat formu oluşturarak diğer bireylere karşı yaşadığı topluluk içinde hangi tutum ve davranışları sergileyeceklerine karar verir. Bu zorlu sürecin yolcusu benin kendisidir. Ben'in kendisinin farkındalığı zihnin öz farkındalığıdır. Ben sürekli kendi ile mücadelesinde kendini yargılar, ödüllendirir ya da değersizleştirir. Bilinç kavramı ile bilme ve bildiğini bilme noktasında kendisinin ötesine uzanma yani hep bir adım daha ileriye gitmek istenir. Metafizik bir yaklaşımla hayatın aslında özü kendinin ötesine geçebilme becerisidir. Bugün karşı karşıya kaldığımız etik normlarda en büyük sorun aslında irade sorunudur. Bireyin bilinç sayesinde artan öz farkındalığı hayat içinde özgürlük olarak tanımlandığımız

karar verme süreçleridir. Bu karar verme süreçlerinde paradoksal bir şekilde başka bir irade tarafında onaylanmak istenir. İnsan kendine bir form vermek ister. Temel soru: Bu form, şekil değiştirilebilir mi? Hayat ister kozmik, türsel ya da tekil bir olgu olsun kültürel içerikler tarihsel örüntüsü içinde genellikle fark edilmeyen bu formu şekillendirmeyi motive eden bir olgu olarak karşımızda durur. Bireysellik bu anlamda hayatın her alanında her yerde ortaya çıkan öznel seçimleri içeren bir kavramı tanımlar. Algılanan dünyanın şekillendirici ilkeleri ile benliğimizi sınırladığımız formlar arasında çelişki vardır. Birey doğum ile ölüm arasındaki bu derin ilişkiyi metafizik ekseninde çözmeye çalışır. Çünkü her iki olay da özeldir ve hayat bu iki kavram var olmadan olamaz. İçinde bulunduğumuz fikir ve bilme edimleri değer ve yargılar ile nesnelere yüklenen anlamlar tarihsel örüntü içinde yaşanması gerekli bir hayatın şekillerini çiziyor olsa da yaratıcı hayatı anlamlandırma da farklı bir yerde durmaktadır.

Homeros'un öykülerinden ilk sanayi devrimine geçen sürede günümüzü de etkileyecek en anlamlı değişim, ulaşım ve ulaşım teknolojileri ile sürekli gelişim gösteren iletişim alanında gerçekleşmiştir. Ulaşım ve iletişim alanında yaşanan bu süreç; insanlar, kültürler ve inanç sistemleri arasında etkileşimi yaygınlaştırmış, kültürlerin karşılaşmasına olanak tanımış ve insanlığa ortak bir dünya tasarımı yanında birlikte yaşamaları için bir zemin sağlamıştır.

Antik Yunan'dan aydınlanmaya hatta modern dünyada insan, engellenemez bir kavram olan ölümle sınırlı kendine özgü hayatının içinde kavrayamadığı ama var olduğunu bildiği gerçeklik, değer ve farklı inanç nesnelere olduğunun farkındadır. Varoluş içinde hayat, insanı kendi içinde sınırlarını aşarak kendi

sinden öte bir arayışa uzanan bir şey olarak tasarlanmaktadır. Mantık ve metafiziğin birbirini beslediği yer de budur. Simmel'e göre çeşitli toplumsal ilişki formları içinde kişiler arası etkileşimlerde duygusal içerik kendini ilişkiden aşkın bir fikre geçirebilir ve bunun yansımaları iman/ inanç kavramlarını içinde barındıran din olgusunda kendini gösterir. "Allah'a inanıyorum" dediğimizde inancı anlatan bu cümle, sadece Allah'ın varlığını kabul ediyoruz anlamına gelmez, aynı zamanda Allah ile derinden öznel bir ilişkiyi, sınırsız teslimi, duygusal bağlılığı ve hayatı bu inanca göre yönlendirmeyi de ifade eder (Simmel, 2015:307). İman ve inanç, toplumun çimentosudur. Örneğin bir kişi hakkında güçlü düşünsel olumsuz uyarılara rağmen hâlen o kişiye inanıyor ve söylediklerine itaat ediyorsak inancın bu bağlamda toplumu da bir arada tutan güçlü bağı ifade ettiği düşünülebilir. Doğal olarak inançta din karakterinin gücü yadsınamaz. Öznel alanda gerçekleşen Allah'a inancın en saf hâlinin toplumsal karşılığından kurtulmuş kutsal bir varlık içinde cisimleştiğini söyleyebiliriz. İnsanın var olabilmesi için bir yaratıcı olması fikri insanın nedenselliğinin Allah olabileceği fikrini pekiştirmektedir.

Toplumsal hayat etkileşimi olarak tanımlayabileceğimiz birlik olgusu içinde ilişki ve karşıtıklarda dini inancın öznel düşünceler ile birlikte hayat biçimini de yoğun şekilde etkilediği görülmektedir. İnsanlık tarihinde farklı şekillerde insanların tanrılarla olan ilişki formlarında tanrılarının insanın bireysel nitelikleri, kuvvet ve karakter özelliklerini yansıttığı mitler buna örnektir. Tam tersi bu süreçte tanrısal özellikleri kendine atfetmeye çalıştığı insanların anlatıları da bu bağlamda ders verici niteliktedir. Çünkü toplumdaki hayatı oluşturan ilişkiler her zaman amaç, sebep ve çıkar temeline dayanmakta bu ilişkiler varlığı

ını sürdürdükçe yaşamda kurgulanan ilişki formları farklı olmaktadır. Âdet ve gelenek, hukuk ile bireyin özgür ahlak içerik ve işlevleri temelde birbiri ile aynı ilkelere beslenmekte bireyi toplumsal etkileşim içinde denetim altına almaya çalışmaktadır. Bu ilişkiler yumağında insan ilişkilerinin pek çok türünde dini unsurların barındığını söylemek mümkündür. Vatan sevgisi, iyilik, vefa, mücadele, vicdan, hırs, sevgi ve aşk gibi birçok kavramın etkili olduğu ilişki biçimlerini dini unsurlar olmadan açıklamak zordur. Bu manevi unsurlar her türlü kötü hırstan yalıtılmış olarak iyi ile kötü, mutluluk ile mutsuzluk gibi karşıtıklar arasındaki seçimlerin belirginleştirilmesini sağlar. Hissedileni inanılan ve seçileri belirginleştiren söz konusu yaklaşım, ilişki biçiminde güçlü ya da güçsüz etkilerde bulanabileceği gibi sonucu da belirleyebilir. Dolayısıyla daha önce ve sonrasında insan ilişkilerinde etkin olan farklı tip ilişkiler dini formlara bürünebilir. Ahlaki, hukuki ve dini yaptırımların insan ilişkilerinde etkin olan düzenlemelerinin çeşitli şekillerde tarihsel koşullara göre kültürel formlar olarak taşındığı görülmektedir. Maddi dünyada olup bitenler ve bunların arasındaki nedensel düzenin doğal ve kompleks gelişimde insan tarafından değişikliklerin oluşturulup aktarılması kültürleşmeyi getirir. G. Simmel kültürün uygun nesnesinin sadece insan olduğunu ve insanı kusursuzlaştırdığını ifade ederken insanın her kusursuzlaştırılışının da kültür olmadığını ifade eder. Çünkü Simmel'e göre "insan kendisine dışsal olan bir şeyi kendi gelişimi içine çekiyorsa kültürden" bahsedilebilir (Simmel, 2015: 332-333). Bu bağlamda buna Antik Yunan toplumunda kent devlet yapısının ortaya çıkışı ve bunu sürdürme isteği ile ilgili yeni değerlerin halka benimsetilmesinde kültürleşmenin temel aracı olan dil ve anlatı formunun kullanıldığı tragedyalarda görülebilir. Antik Yunan düşüncesinde eğitim

sadece soylular ve zenginler sınıfı için düşünölmüş halk eğitiminin ise sadece itaat etmelerini sağlayacak kadar olması gerektiği kabul edilmiştir. Zihinsel ve bilişsel yetenekleri olan insanın

eşitsiz durumu nasıl kabul edebilir sorusunun yanıtı basittir: Anlatılarda da öne çıkan korku. Mitlerde zaafı olan tragedya kahramanı sırf bu zaafı yüzünden hata işler ve bunun sonucun-

da büyük acılar çeker şeklindeki tasarımla kahramanla özdeşim kurmuş olan izleyicinin aynı hataları işlememesi istenmiştir. Böylelikle değişim istenen değerlerin dini inançlarına bağlı olan halk tarafından daha kolay benimsenebilsin diye anlatıda önce tanrılar ikna edilmektedir.

Antik Yunan'da tümlük kültürü içinde yaşamını anlamlandıran birey, dışarıdan bakmak zorunda kaldığı dünyayı algılamaya başladığında yeni değerler ve anlamlar üreterek aslında Batı tarzı bir bireyselleşmenin kapısını da aralar. Bu başlangıç aslında aydınlanma sürecinin de ilk basamağıdır.

2.1. Doğu'nun Işığında, Antik Yunan Felsefesinin Etkisinde Aydınlanma

İslam'ın ortaya çıkışı ve sonrasında Roma İmparatorluğu'nun yıkılması, Uzakdoğu ile Orta Doğu ve Batı dünyası arasında yeniden ilişkilerin yolunu açmış farklı inanç ve kültürlerin karşılaşmasına olanak tanımıştır. Aydınlanma düşüncesinin Batı'ya ulaşmasında çeviri metinler özellikli bir yerdedir. Çevirilerin yapılmaya başlanmasıyla birlikte Doğu'da eğitim veren medreselerin kurulması da kültür aktarımının önemli köprülerinden biri olmuş ve Batı'da kurulan ilk üniversiteler için örnek teşkil etmiştir. İslam felsefecilerinin Antik Yunan eserlerinden yaptıkları tercüme ve getirdikleri akılcı yorumlarla Hristiyan düşünürleri üzerinde etkili oldukları görülmektedir. Ünlü tarihçi Halil İnalçık, Avrupalıların Yunan ilmi ve felsefesini Araplar aracılığı ile öğrendiğini ifade etmektedir (İnalçık, 2014:61).

Dönemin etkin düşünce öğretisi hümanizm hemen hemen bütün düşünce alanlarını etkisi altına alarak Orta Çağ'ın tüm skolastik düşünce ve inançlarının eleştiri süzgecinden geçirilmesine olanak sağlamıştır. Çünkü bu dönemde Batı'da tek erk sahibi olan yüce tanrı her şeyin üstünde ve tartışılmazdır.

Tanrının insanlara bahsettiği cennette yer edinebilmek için tözün huzura kavuşmasını tanrı adına din adamlarının sağladığına inanılmaktadır. Düşünce, inanç karşısında önemini yitirmiştir. Doğu'da ise Arap, İranlı ve Türklerin ortak eseri İslam medeniyetinin Hristiyanlıktan daha geniş felsefe ve görüşlere dayandığı görülmektedir. İslam inananlara kişisel hareket ve kararlarında tedbir almayı yasaklamış, olaylar arasında neden-sonuç ilişkisi kurmaları olanağını tanımıştır.

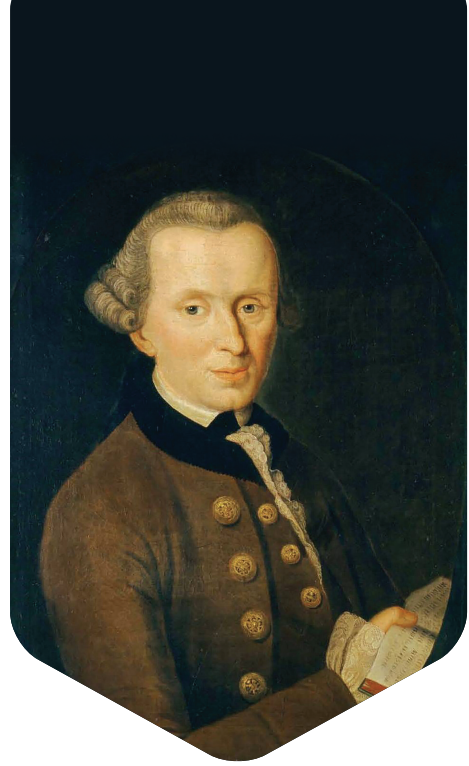
Aydınlanma, tarihsel bir terim olarak Doğu'nun Batı'ya taşıyıcısı olduğu Antik Yunan felsefesiyle yakından bağlantılı olan ve tarihçiler tarafından 1789'da sona eren bir şeyi belirtmek için kullanılmıştır. Aydınlanma sürecinin düşünme ediminin öne çıkarıldığı ve özne ile nesnenin ayrışmasına dayanan bir süreç olduğu varsayılmıştır. Bu dönemi özellikle Avrupa düşüncesinin, aklın, deneyimin, dinsel ve geleceksel otoritelere kuşkuyla bakmanın seküler, liberal ve demokratik toplumların ideallerinin tedrici biçimde şekillenmesini vurgulamasıyla somutlaşan dönem olarak öne çıkaran yazarlar da vardır (Marshall, 1999: 48). Örneğin İrfan Kaya, Batı düşüncesinin Antik Yunan'ı köken olarak ilan ederken onu mistikleştirmedeğini, aksine sürekli olarak güncellediğini ifade eder (Kaya, 2017:1991).

Aydınlanmanın en önemli temsilcilerinden Immanuel Kant, "İnsan nedir?", "Erdemli edim nedir?", "Ruh nedir?", "Tanrı nedir?" gibi soyut, tarih boyu devam eden kategoriler yerine tam da yaşadığı pratik döneme bu süreci açıklamaya dair bir soru sormuştur: "Aydınlanma Nedir?" Filozof ünlü makalesinde sorduğu soruya ise tek bir söz ile cevap vermiştir: "Düşünmeye cesaret et!" Kant bu bağlamda bağımsız, hiçbir şeyin nesnesi olmayan, kendini ve nesnesini tekrar tekrar yıkıp inşa ede-

bilecek, tarihsel bir usu beyan etmektedir. Birey, aklını korkmadan ve çekinmeden herkesin önünde kullanabilme özgürlüğüne sahip olmalıdır. Bunun için de olgunlaşmaya ihtiyacı vardır (Kant, 2021).

Aydınlanmada bilimsel düşünce ön plana çıkar ve öznel çaba gerektirir. Eleştiri aynı zamanda şüpheciliği de beraberinde getirir. Descartes'e göre töz iki gruba ayrılmaktadır: Res Extensa ve Res Cogitata; bir tarafta "uzamlı" olma; öte yanda "düşünür" olma (Descartes, 2015). Filozof ünlü "Meditasyonlar" eserinde, algıların bir kere kandırabilme potansiyeli dikkate alındığında bunu tekrar tekrar yapabileceğini, dolayısıyla güvenilmez bir dünyada eleştirelliğin zorunlu olduğunu ifade ederek her şeyden şüphe etmeye teşvik etmektedir (Descartes, 2015). Descartes, şüpheyi yöntemsel olarak şüphe edilemeyecek son noktaya varmaya çalışmış, güvenilir en iyi limanın, kendi kendisini yadsınmasıyla çelişkiye düşünüleceğinden, us/Res Cogitata olabileceğine yani "Düşünüyorum o hâlde varım/Cogito Ergo Sum" kanaatine varmıştır (Descartes, 2015: 71).

Aydınlanma döneminin en ünlü düşünürlerinden Bacon, "İnsan, doğanın yöneticisi ve yorumcusu olarak doğa düzeni üzerindeki gözlemlerinin izin verdiği kadar eylemde bulunabilir ve nedenleri anlayabilir. Daha ötesini ne bilir, ne de bilebilir." ifadesi ile bu dönemin bilim ve mantık sistemi için yeni bir yöntem önermiştir. Ayrıca bilginin insanın üstünlüğünü sağladığını savunmuştur (Bacon, 2014). Horkeimer ve Adorno en geniş anlamıyla bir düşünme olarak da aydınlanmanın hedefinin insanları korkudan arındırmak ve efendi konumuna getirmek olduğunu söylemektedir. Ancak, karamsar bir bakış açısıyla aydınlanan yeryüzünün felaket alametleri ile parladığını çalışmalarının en başında vurgulayan düşünürler söylenceleri dağıtmak

Immanuel Kant

kuruntuları bilgi yoluyla yıkmak isteyen Aydınlanma düşüncesinin bu bağlamda başarısız olduğunun altını da çizmektedir (Horkeimer ve Adorno, 2010: 19). Literatürde aydınlanma, entelektüel açıdan Antikitenin tanımına bağlı olarak, siyasi ve sosyal rejimi modernleştiren yenilikçi ve özgürleştirici bir süreç olarak ifade edilmesinin yanında pek çok şeyle suçlanmıştır. Örneğin, Fransız Devrimi'nden, totaliterlikten ve doğanın basitçe hükmedilecek, manipüle edilecek ve sömürülecek bir nesne olduğu görüşünden sorumlu tutulmuştur. Aynı zamanda, şu ya da bu şekilde Avrupa emperyalizmi ve kapitalizm ile ilgili eleştirilerin odak noktasında yer almıştır.

Antikite de töz (evreni ve gerçekliği açıklayan öz) mitosa bağlı ve halk kültür ve geleneklerinden kaynağını alır. Homeros'un kullandığı dil, toplumun hiyerarşik özellikleri ile birlikte dışarıdan kültürel tasvirini de yapar. Bu söylencelerde öznenin efsanelere dayatılan birlik düşüncesi içinde aslında erklerden kaçış yolu anlatılmaya çalışılır. Hayatta kalmaya çabalayan ben yazgının çokluğu arasında karşılıklıta us ile mit

arasında kalır. Varoluş ve insan davranışlarını anlatan tragedyalarda tanrı ve tanrıçalar ile onların yeryüzündeki temsilcilerinin kontrolünde kurbanların verildiği özgür olmayan insanların emir olarak niteledikleri emek sömürüsü ana temalardır. Doğa ve doğanın tanrı tanrıçalarına boyun eğmekten başka bir çözüm yoktur. Tanrılar maddenin en mükemmel örneği olarak madde-den ayrılınca her şeyin hâkimi olma özelliği logosu dışarıda bırakmaktadır. Varoluş ile gerçeklik arasındaki temel ayırım yaşamın diğer alanlarını olduğu gibi etkiler. Bu dünya insan için vardır. Göklerin hâkimi Zeus, dünyada olan her şeyi görür, doğruluk onun içindedir. İnsanların davranışlarındaki iyilikler gibi kötülük ve kibri de görür ve bunların bedelleri tanrıların gazabıyla ödenir. Doğanın egemen gücü tanrı yaratıcıdır ve evrenin düzenleyici ruhuyla aynı özellikler taşır. İnsanın tanrının bir sureti olduğu düşüncesi, onun varoluş egemenliği efendinin bakışında ve buyuruculuğunda kendini gösterir. İnsanın anlamlandıramadığı ve çaresiz kaldığı durumlarda temsili büyücüler aracılığı kurbanlar verilerek simgesel olarak tanrının gücüne karşı boyun eğildiği gösterilmiş olur. Bu onların gerçekliğidir. Antik Yunan'da doğa ile arasına köleyi yerleştiren efendi ile itaatkâr ve bağımlı emeğin özelliklerini görmek mümkündür. Düşünce ve gerçeklik radikal bir biçimde ayrıştırılmadığından hakikat isteği ile eskiden gelen söylenceler ve ritüellerinin simgesel izdüşümlerini önce aydınlanma sonrasında modernitede de farklı şekillerde de görmek mümkündür.

Antik Yunan felsefesinin ilgi alanı olan insan, rasyonel zeminde olmak kaydıyla bir taraftan varlığı, evreni, dünyayı sorgularken diğer taraftan da kendisini, kendi hayatını sürekli sorgular. Bu dönem filozoflarının çoğu tanrı bilinci için rasyonel düşünce ve zihinsel kurgunun önemine dikkat çekmişlerdir. Aydınlanmanın fel-

sefi ise din, mitoloji ve hurafenin yerine, akli koymak olarak özetlenebilir.

Homeros'un destanlarında anlatılan tanrı ve tanrıçalar ile insan ve toplum ilişkisinin değişen başka bir yüzü olan aydınlanma geleneğinin akıl, düşünce ve bilime dayandığı ifade edilen felsefesinden yola çıkan bilimler Hannah Arendt'e göre "insana ve onun tinsel alandaki edimlerine ilişkin bilimsel çalışmalarda bile bilimin öz konusu olan insanı yıkıp yok edecek bir söz de bilime varmış " az sayıda şeylere ilişkin derinlemesine bilgilenme" ve "sonsuz sayıda artan alt ve yan disiplinler sonunda " bilim ve bilim adamları insana ve onun yaşadığı çağa ilişkin temel değerlerden soyutlanabileceğini göstermişler, dahası günümüzün bilimi insana umut ve onur kazandırmayı amaçlamış olmaktan çıkarak insanı biçimlendiren bir doğa parçası olarak kavramsallaştırmışlardır" (Akt: Oskay, 1993: 9).

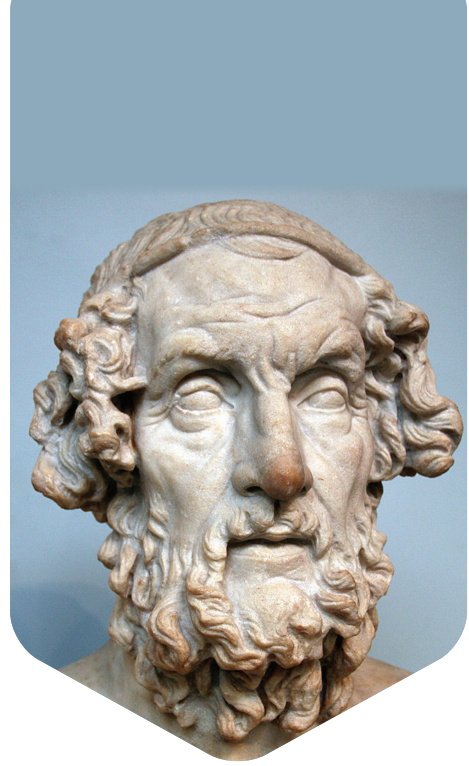
2.2. Günümüz İnsanın Paradoksu: Sürekli Değişen Gerçeklik Algısı

Hep daha iyiyi, güzeli, mutluluğu ve aşkı bulma arayışında olan insan bugün, keşfetmek, özgür olmak ve anlamlandırmak yanında hükmetmek istediği dünyada kendini izole edilmiş mekân ve uzamda sanal ağırlarla kendisine aktarılan hayali dünyayı izleyen bir tüketici olarak bulunmaktadır. Antik Yunan'dan bugüne insan aklını özgürleştirip bilimsel metotları da kullanarak doğa ile mücadele etmiş, kıtlık, salgın ve savaşları önlemek için çaba sarf etmiştir. Günümüzde bu alanlarda kısmen başarı kazandığı da söylenebilir. Ancak kıtlıkla baş etmeyi başardığını düşünürken obeziteyle mücadele etmek zorunda kalması, salgın ve bulaşıcı hastalıkların yerel ve doğal iken yerini yapay ve küresel ölçekte salgınlara bırakması ve ekolojik sistemde yarattığı tahribat nedeniyle daha büyük sorunlar için mücadelesi insanın dünyada varmak istediği yere ulaşmak için bir

yerlere hata yaptığını göstermektedir. Bu süreçte kısa olan ömür de uzatılmıştır. Henüz ölümsüzlük ile ilgili somut veriler elimizde yok ama ecelimizle de ölemeyeceğimiz, sonsuza kadar genç ve güzel kalma mücadelesi vereceğimiz de aşikârdır.

Aslında bu dünyada insan var olduğundan bu yana belki de sadece mutluluğu ve mutluluğa giden yolu elde etmek istemişti. Ancak daha Antik dönemde Epikür, hayatın tek gerçek amacı olan mutluluğun bireysel bir arayış olduğunu tanrılara tapmanın bir zaman kaybı olacağını söylediğinde dışlanmıştı (Harrari, 2016:41). Hannah Arendt'in (2012) "kamusal mutluluk" olarak tanımladığı yaklaşıma daha sonra modern düşünürlerin de farklı kültürel maddi materyallerle kolektif bir mutluluk projeleri ile tartışmalara dahil olduğu görülmektedir. Çoğunluk mutlu olduğunda "ben" de mutluluğa erişebilecek miyim? Çoğunluğu oluşturan kim? Çok üretenler mi yoksa az üretenler mi? Uzun yaşayanlar mı, çok para kazananlar mı? Eskiden mi daha mutluyduk şimdi mi? gibi pek çok sorunun yanıtı bireylere göre değişebilmekte. Ancak daha çok antidepresan kullandığımız, intihara meyilli olduğumuz, çok kısa süreli mutluluklar yaşadığımız da bir başka gerçek.

Hazzın ve ölümsüzlüğün peşinde doğa sisteminde değişim yaratan insanın yeni yüzü, insanın Antik Yunan'daki tanrılar katına yükselmek istediğine sanki atıfta bulunmaktadır. Çünkü insan ahlaki yönden de üstün bir konuma sahip olduğunu düşünmektedir. Tüm bunların nedeni insanları diğer canlılardan ayıran temel özellikler: Zekâ ve alet yapabilme becerisi. Ama bundan da önemlisi insanın iletişim kurabilme yeteneğidir. Düşünen, fikirlerini üretime yansıtan ve paylaşabilen insanların bir araya gelebilmeleri ve etkileşimde ola-

Homeros

bilmeleri sayesinde farklı birçok kültürün ve uygarlığın karşılaşması mümkün olmuştur.

22. yüzyılda insan yeryüzünün belki de en güçlü varlığı olacak. Ancak mutluluk için bir yol arayışına devam edeceği de kesin. Çünkü yazının icadına kadar yaşadıkları ve hissettikleri sadece insanın beyninin sınırlarına mahkûmken yazının icadı ile hafızasında tutamayacağı karmaşık hikâyeler hem geleceğe aktarılmış hem de uzatılarak daha da genişletilmiştir. Kültürün taşıyıcısı olan dilin yazı, görsel sembol ve simgelere dönüşmesi ve nihayetinde kitleselleşmesi yani medyatikleşmesi her bir hikâyenin – kutsal kabul edilen anlatılarda dâhilkurgulanabilir olması insanın fantastik bir bilimkurgu içinde yaşamasının kapılarını açmıştır.

Aydınlanma, modernite ve bir sonraki aşamada postmodernitenin kapısını aralarken pek çok sorunlu alanın da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilgi üretim ve kullanımının sadece usa dayalı olamayacağı tözün ise ancak us ve tinin barış ve uyum sağlaması ile huzur bula-

çağı günümüz toplumlarının yaşamlarında da net olarak görülmektedir.

Bilimsel teoriler yanında yeni mitle-
rin oluştuğu günümüzde çağımızı an-
lamak ve küresel sorunlarımızla baş
edebilmek için arayışlarımız devam et-
mektedir. Küresel nefret söylemleri, hiç
bitmeyen çıkar çatışmaları, yapay zekâ
ve bilgi teknolojileri sayesinde eşitsiz-
liklerin ve yoksulluğun daha görünür
olduğu, yaşamayı güdüleyen endişe ve
korkunun şekil değiştirdiği bir dünyada
insanlığın sevgi, barış ve mutluluk için-
de yaşaması mümkün müdür?

3. Varoluşsal Alanlarda Yaşanan Sah- te Sevgi ve Aranılan Mutluluk

“Cümleler doğrudur, sen doğrusan.”

Yunus Emre

G. Simmel, “İnsanın varlık ve davranış-
larının her boyutunda her an iki sınır
arasında bulunuyor olmasıyla dünya-
daki konumu olarak tanımlanır.” der ve:
“Bu olgu insan hayatında birbirinden
farklı her alanda ve yaşam biçiminde
sayısız şekillerde tezahür edebilir” diye
devam eder (Simmel, 2009:279). Bu
bağlamda her zaman her yerde sahip
olduğumuz bu sınırlar ve bu sınırlarla
paralel aldığımız kararların bizi tanım-
ladığı söylenebilir. İyi-kötü, doğru-yan-
lış, az-çok önce-sonra ya da sağ-sol
gibi daha da çoğaltılabilecek iki yönde
her iki kutba gidip gelerek verdiğimiz
kararlarla hayatı anlamlandırmaya
çalışırız. Aslında verdiğimiz kararlar bu-
lunduğumuz dünyada sonsuz mekân-
lar içinde yönümüzü ve mutluluğu bul-
ma çabasından başka bir şey değildir.
Hayatı bildiğimizi sandığımız şey sa-
dece bilme ve bilmeme arasındaki
durduğumuz yer değildir. Bu her yön-
den sınırlanmışımızı ya da hiçbir yön-
den sınırlanmadığımızı sandığımız bir
paradokstur. İnsan olmaya çabala-
dığımızda insan olmaktan ne kadar
uzaklaştığımızı fark etmektir. Varoluş
ve ölüm arasında ortaya çıkan şeyleri

adlandıramadığımız ya da kavraya-
madığımız, hatta hayal bile edemedi-
ğimiz sonsuz gerçeklikte belirli sınırlar
çizerek hissettiğimiz, görebildiğimiz
hatta dokunabildiğimiz yani algıladı-
ğımız kendimize ait yalıtılmış ve mut-
lu olduğumuz alanlar yaratırız. Çünkü
ancak bize böyle var olduğumuz fikri
akılcı gelir. Burada ilginç ve tezat olan
olgu akılcı düşüncenin aynı zamanda
düşünemeyeceğimiz bir şeylerin var
olduğunu düşünebiliyor olmasıdır. Düş-
ünme yetisi (zihin, akıl) canlı kalabildi-
ğimiz sürece vardır ve akışkandır. Farklı
biçimlerde sürekli kendini var eder.
Aynı zamanda dilde bilgisel olarak üç
ayrı zaman kipinde mantıksal olarak
ayırır. Gelecek, geçmiş ve şu an. Ha-
yat aslında geçmiş ve gelecek olup
anlıkların düşünmelerin sabitlenmiş hâlidir.
Bir şey yapılacaksa şu an yapılmalıdır.
Ölüm hayata içkinse bir hayattan diğer
bir hayata sıçramamız gerekir. Hayat
hem kendisi hem de kendisinden faz-
ladır dolayısıyla tasarladığımız ya da
tasarlayamadığımız bir iradeye tes-
lim olarak mutluluğu bulmaktır. Yunus
Emre'nin düşüncesinde bu farkındalık
yaşanılan hayatın kendi merkezinden
mutlak hayata yani bir hiçliğe doğru
uzanan yolu ve bu yoldaki mutluluğu
anlatır.

*“İndik Rum'u kışladık çok hayr ü şer işledik
Uç bahar geldi geri göçtük elhamdülillah”
Dirildik pınar olduk ırıldık ırmak olduk
Aktık denize daldık taştık elhamdülillah”*

Aslında özne, tözünün doldurduğu sınır-
ları çizilmiş hayatının içinde yer bulma-
yan belli gerçeklik ve değerler yanında
inançlar ile nesnelere geçerliliklerinin
farkındadır. Ama önce bunu kendisi-
nin dışında bir öteye yerleştirerek ilginç
şekilde hayatını şekillendirmesine mü-
saade eder. Özne çoğu zaman doğum
ve ölüm arasına sıkışmış hayatını aslin-
de öteye göre şekillendirdiğini gözden
kaçırarak mutsuzluğun kapısını aralar.

Yunus Emre Mihalçık

Bunun farkına varmak ne kadar kolay gibi görünse de bir o kadar da zordur. Çünkü yaşanan fiziksel hayatta pek çok şekle girmiş aşk, sevgi, nefret ve kin gibi hayatımızı şekillendiren mutluluğun daha soyut formları vardır. Bu bağlamda hakiki sevginin farkına varıp fiziksel hayata bunu yansıtarak mutluluğun en üst mertebesine ulaşmak için düşüncenin ilahi düşünceye mümkün olduğunca yakınlaştırılması bir çözüm olabilir mi? Ulaşılmaya çalışılan ilahi düşüncenin çok zorlu bir düşünsel süreci talep edeceği kesindir. Çünkü ilahi gerçekliğin akılsallaştırılması için farklı tüm düşüncelerden ayırıştırılarak saflaştırılması gerekir. İlahi düşünce kendi benliğimizden uzaklaştıkça yaradana yakınlaşma anlamı taşır. Düşünce soyutlaşır, hırs ve ön yargılardan arınır, dolayısıyla kişiselleştirilmez. Bu çileli süreç Le-

aman'a göre bize haz duyacağımız ölümsüzlük kapısını açar. Aslında burada ölümsüz olan beden değil düşüncelerdir. Yazara göre düşünce süreçlerinde, dünyanın gerçekliğini açıklamaya çalışan soyut düşünce arşivi faal aklın süreciyle özdeşleşmektedir (Leaman, 2012). Bu noktada düşüncenin değişimi için erdemli olmanın sırrı olan hoşgörünün iletişim sürecinde yaşamın odak noktasına yerleştirilmesi gerekir.

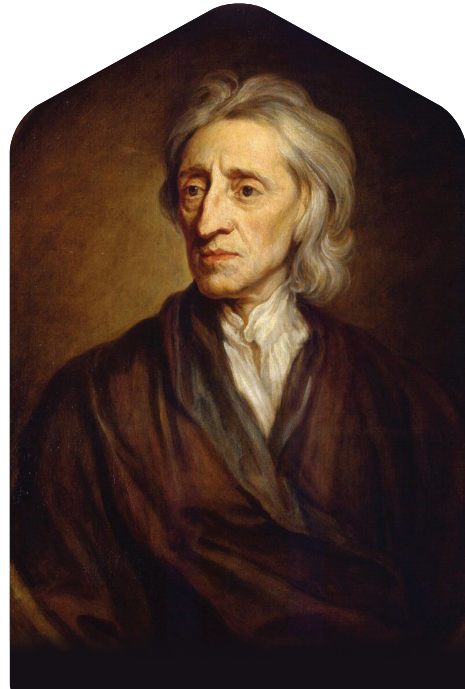
4. Hoşgörü, Din, İletişim ve Yunus Emre
Hoşgörü, iletişimsel alanın genişlemesi ve söylemsel farklılaşmanın artmasıyla birlikte sosyal felsefe, etik, sosyoloji, kültürel dilbilim, siyaset bilimleri ve diğer disiplinler açısından giderek önem kazanan bir araştırma konusu hâline gelmiştir. İletişim, hoşgörü ilişkisinin mümkün hâle geldiği bir ön koşuldur.

İletişim ilkesi olarak hoşgörü, bireysel özgürlüğün derecesini vurgular. Hoşgörü, ötekini anlama ve iletişim kurma isteğini, onların farklı olma haklarına saygı gösterilmesini ifade eder. Arapçada "hoşgörü", nimet, bilgelik, kamu erdemi, adalet gibi geniş bir perspektifi simgeler. Adalet, hoşgörünün ve sosyal istikrarın temelidir.

Hoşgörü; insan ilişkilerini düzenleyen, insan ilişkilerinde ahlaki, mistik erdem olarak beliren ve toplumsal barışı sağlayan bireysel bir tutumdur. İnsan erdemleri iletişimde iletişim yoluyla ifade bulan ahlak tarafından yönetilir. Ahlak, her toplumun teolojik inancına uygun olarak değişiklik gösterir. İslam, insan etkileşimlerinde dindarlığı ve adaleti savunur. İslam filozofları Müslümanlığın en temel erdemi olan hoşgörüyü insan fitratının bir sonucu olarak niteler. İbn Sinâ'nın din anlayışının özünde erdemler bulunur ve bu erdemler adaletle buluşur. Erdem sahibi birey Allah'ın yeryüzündeki halifesi olan insana merhametle yaklaşır. Filozofa göre ideal toplum ve bu toplumun mutluluğu ancak ideal bireyle mümkün olur. İslam tam anlamıyla hoşgörü dinidir. Kur'an inanlara, sevgi, adalet, merhamet, kardeşlik, bağışlama gibi güzel ahlaklı bireyler olmayı öğretir (Bakara 109; Furkan 72). İslam dini, teolojik ve etik temelli öğretilerinde bireyin öncelikle kendisini tanıması gerektiğini savunur. Hoşgörülü birey merhameti ve şefkati ile bilişsel düzeyde olgundur. Hoşgörü sahibi olmak Allah'ın sevgisini kazanmak için mücadele eden birey için en değerli hazinedir. İslam medeniyetlerinde hoşgörünün filozofların da eserlerinde daima ön planda olduğu görülür. Hoşgörü ilkesi, dil, din ve inanç noktasında başkalarının varlıklarından rahatsızlık duymamayı ve onların seçimlerine saygılı olmayı gerektirir. Hoşgörü kavramı pek çok yerde toleransın yerine kullanılmış olsa da kavramın tarihsel arka planı ve ortaya çıkış süreçleri

böylesi bir kullanım açısından çok da uygun değildir. Tolerans kavramı etimolojik olarak Latince "tolerare"den türetilmiştir ve acı çekmek, katlanmak anlamına gelir. Hoşgörüde, toleransta ki gibi katlanma değil, bütünüyle kabul edilmiş söz konusudur. Tolerans Batı'ya özgü bir kavram olarak dini içerikli olup toleransta ussallık (duygusal tepkilerin bastırılması), hoşgörüde ise duygusalılık vardır.

Tolerans kavramı 17. yüzyılda din ve mezhep çatışmalarının sürdüğü ve din düşmanlığının arttığı bir dönemde ünlü filozof John Locke tarafından gündeme getirilir. Aydınlanma Çağı'nın kurucularından olan John Locke "Epitola de Tolerantia"da din konusunda toleranssızlığı savunanlara şiddetle karşı çıkar ve toleransın neden gerekli olduğunu savunur. Bireyin iradesini her şeyin üzerinde gören Locke, toleransı barışı korumak adına politik bir araç olarak niteler. Locke'un tolerans anlayışının odak noktasında inanç yer almakta ancak ona göre bu tamamıyla kişinin kendi sorumluluğunda bulunmaktadır. Locke, hakiki dini doğa kanunlarına uygun ve akıl temelli olarak tanımlar (Locke, 1998). Locke, din ile

John Locke

devlet arasındaki sınırları belirleyerek, insanın özgürlüğüne, iradesine yapılan her türlü müdahaleyi zulüm olarak görür ve reddeder.

Locke' un felsefesinden etkilenen ve Aydınlanma Çağı'nın din anlayışını savunan Fransız düşünür Voltaire (2006) kaleme aldığı Felsefe Sözlüğü (Dictionnaire Philosophique) adlı çalışmasında toleransın insanlar için gerekli olduğundan bahseder. Voltaire, sözlüğünde çok sayıda dinin birlikte yaşadığı ülkelerde tolerans sorunun olmadığını buna karşın tek bir dinin farklı mezheplerinden olan ikisinin bile bulunduğu bir ülkede söz konusu kişilerin birbirlerinin boğazını sıkmaya çalışmasını yerer. Voltaire (1962) İnsanın vicdanına göre yaşaması ve diğer tüm dinlere eşit mesafede yaklaşarak farklılıklara saygı duyması için anahtar kavram olarak toleransı gösterir. Ona göre, insanlar toleransın gerekliliğine inanmakta ancak kişisel çıkarlar nedeniyle uygulamada sorunlar yaşanmaktadır.

John Stuart Mill (On Liberty) Özgürlük Üstüne adlı eseri ile tolerans fikrini savunan en çarpıcı isimler arasında yer alır. Mill (1989), toleransı ele alırken sınırsız özgürlük anlayışından yola çıkmaz, toleransı ve özgürlüğü kişinin bireysel eylemlerinde müdahaleden arınması olarak yorumlar. Zira kişilerin davranışları başkalarına zarar vermeye başladığında tolere edilemez hâle gelir. Mill'e göre hakikate ulaşmanın yolu olarak tolerans hem sosyal gelişme hem de bireyin ahlaki ve ruhsal gelişimi için gerekli ve vazgeçilmezdir. Mill, bireyselliğin değerini, toleransa dayalı özgürlük anlayışını ve çeşitlilik inancını savunarak yepyeni bir yaklaşım getirir. Yüksek manevi niteliklerin oluşumuna giden yolu gösteren şey dini ve ahlaki standartlardır. Ahlak, eylemlerini hukukla ve din ahlakıyla koordine etme noktasında zorlanan bireyleri uyaran

ve koruyan sosyal bir kurum işlevini sergiler. Habermas'ın vurguladığı ahlakın özerkliği sorununu çözenin yolu, insan davranışının rasyonel bileşeninin iletişimsel pratikten çıkarılmasıdır. Bu kavram, bilimsel ve günlük iletişimsel etkileşimi dünya üzerinde inşa etme stratejisine dayanır. Etkileşim, bir iletişimci ile alıcı (medya kullanıcısı) arasındaki anında geri bildirimdir. İnsanların ortak iyiliği etkileşim ve diyalog yoluyla sağlanır. Benlik ile öteki arasındaki etkileşim kamusal yaşamda ve sosyal ahlakta yol gösterici ilke hâline gelmelidir. Etik iletişim, iletişimin insanın ahlaki iyiliğinin bir parçası olarak anlaşılması üzerine kuruludur; insan iletişiminin içsel olarak ahlaki açıdan iyi olduğunu ve iletişimcilerin erdem ve ahlaki iyiliğe her zaman katkıda bulunmaya çalıştığını savunur. İletişimin etik olması için doğru, dürüst, sorumlu, gerekçeli, hoşgörülü ve saygılı olması gerekir. Bu ölçütler insani erdemlerle yakından ilgilidir.

İslamiyet, yüksek manevi ve kültürel değerleri bünyesinde barındıran, insanı iyiliğe ve kemale sevk eden erdemli bir din olarak kabul edilir. Bu dinin inanç kuralları insana karşı sevecen olma fikrini yaymaktadır. İslam her insan için din ve inanç özgürlüğünü tanıır; bu, İslam'ın en temel ilkesidir. İslami ilkeler evrensel ve kesin meseleler olarak kabul edilir; bu ilkelerin, kültürel geçmişleri ne olursa olsun, nerede ve ne zaman yaşarlarsa yaşasınlar, uygulanması gerektiği anlamına gelir. Kur'an'da, herhangi bir dine inanmanın kişinin kendi seçimi olduğu fikrini ifade eden pek çok ayet vardır. Eğer hakkı seçerlerse bu kendi iyilikleri içindir, yanlış bir seçim yaparlarsa o zaman da sonuçlarına katlanırlar.

Din kavramı inanç odaklıdır. Dinin temel mesajı Allah'a inanmak ve sadece ona ibadet etmektir. Dini inanç aynı zamanda doğru ile yanlış ayırt etme, doğruyu

benimseme ve zararlardan (günahlardan) kaçınma yükümlülüğünü de beraberinde getirir. Dini samimiyet Kur'an ve hadislerde belirtildiği gibi her alanda tam anlamıyla itaattir. Kur'an, "Şüphesiz yok ki, müminler ile Yahudilerden ve Hristiyanlar ile Sabiilerden herhangi kimseler Allah'a ve ahiret gününe gerçekten iman eder ve salih amel işlerse onlar için Rabbleri katında mükâfatlar vardır ve kendilerine asla korku yoktur ve onlar mahzun da olamayacaklardır." (Bakara Suresi, 62) ayeti ile inananların zarar görmeyeceğini müjdelir.

Hoşgörü, Türkçede tasavvuf olarak kavramsallaştırılmıştır. İslam tasavvufu, bireyin kötü huylarından arınması, iyi huyları edinmesi ve olgunluğa erişmesi sürecidir. İslam geleneğinde olgunluğa ulaşma ve son Peygamber Hz. Muhammed'in (SAV) pratiklerini, ahlakını sufi bireyin kendi benliğinde içselleştirerek yaşama yollarına "tasavvuf" denilmektedir. Tasavvufun odak noktasını birey/insan oluşturmada, onun manevi yönünü keşfetmeye çalışmaktadır. İnsan-ı kâmile giden yol iyi ve güzel ahlaktan geçmektedir. İslam tasavvufunun önde gelen isimlerinden Yunus Emre, insanı aşk, hoşgörü ve sevgi ekseninde anlatmaktadır. Yunus Emre 13. yüzyılın sonu ve 14. yüzyılın başlarında Anadolu'da yaşadığı düşünülen bir mutasavvıftır. Yunus Emre evrensel mesajlarını daima hoşgörü üzerinden vermiştir. Onun şiirlerinde hoşgörü, sevgi ve ilahi aşk ana temadır. Yunus'un şiirleri gösterişten uzak, son derece sade ama bir o kadar da etkileyicidir. Yunus Emre'ye göre insan sevgisinin temelinde yatan şey Allah aşkı, sevgisidir. Yunus Emre'nin felsefesine göre insanın kalbini kırmak Kâbe'yi yıkmaktan çok daha büyük bir günahdır ve mutasavvıf-şair "Bir kez gönül yıktın ise, Bu kıldığın namaz değil, Yetmiş iki millet dahi, Elin yüzün yumaz değil" diyerek bu günahı işleyenlerin namazının dahi kabul

olmayacağını belirtir. Onun yolu aşkın yoludur. Savunduğu evrensel değerler, kullanmış olduğu felsefi dil onu ölümsüz kılmıştır. Zaten Yunus'a göre, "Ölen hayvan imiş, aşıklar ölmez." Yunus Emre'nin kuyumcu hassasiyetiyle işlemiş ve asırların ötesinden seslenerek gönüllerimize zerk etmiş olduğu şiirleri kuşaklar boyunca dilden dile dolaşarak manevi hikmetini/güzelliğini korumuştur. Bu nedenle Yunus Emre'nin şiirleri, dil ve kültüre yapmış olduğu katkı ile ilgili pek çok bilimsel araştırma yapılmış, Yunus Emre insanlığın ortak değeri olarak ölümsüzleştirilmiştir.

Yunus Emre'ye göre aşk ve sevgi insana bahşedilen Allah'ın bir lütfudur. Dolayısıyla İlahi aşka giden yol, insanı sevmekle başlar. Ancak tüm kusur ve zayıflıklarıyla Allah'ın yarattığı insanın insana ya da nesneye duyduğu karşılıksız aşk ve sevgi geçicidir ve biz ölümlülere aittir. İlahi aşk ise hiçbir zaman bitmeyecek, azalıp çoğalmayacak çile ve azap dolu sonsuz bir yol olup Allaha ulaşma çabasıdır. Bu yolun sonu ilahi gerçekliğe ulaşmak, her türlü dünyevi ihtirasları geride bırakarak Allah katında kabul görebilmektir. Allah katında kabul görmek isteyen fani insanın en büyük sınavı bu dünyadadır. Gönül gözüyle görebilen insan, ilahi aşkın peşinde kalp kırmadan gönüller yaparak gerçek benliğine ulaşabilir ve mutluluğu bulabilir. Yunus Emre bazı şiirlerinde ilahi aşkı "sevü" kelimesi ile tanımlarken dünyevi hayatta tek davasının ilahi aşka ulaşmak olduğunun altını tekrar tekrar çizmektedir.

*"Ben gelmedüm da'vi için, benüm işüm sevüy için
Dostun evi gönüllerdür, gönüller yapmaga geldüm"* (Akt: Dür, 2020:285).

Derken, dünyevi hayatta Allah sevgisinin mekânının gönüllerden oluştuğunu ve bu mekânlarda savaş ve hır-

sın gereksiz olduğunu vurgular. Derviş Yunus'un da görevinin Allah sevgisiyle dolu gönüller yapmak olduğunu müjdeliler. Böylece günümüz dünyasında artan nefret söylemlerinin kaynağı ve çözümünü de aslında referans verir. Gönülünde ilahi aşkı hissedenden ve inanan insanın Allah katında kendine yer bulacağını söyler. İnsanları kırmamak, hoşgörü ve sevgi ile kucaklamak için bu dünyada olduğunu vurgular ve herkesi buna davet eder. Çünkü Yunus Emre'ye göre ilahî aşk gönüllerde kendine yer açar. Gönülleri fetheden sonsuz ilahî aşk nefsi yok ederek "insanın gerçek benliği"ni bulmasını sağlar.

*"İlâhî bir 'ışık vir bana ben benliğüm bil-meyeyin
Yavu kılayın ben beni isteyüben bulma-yayın'" (Akt: Pür, 2020: 285).*

Mısralarında Yunus Emre Allah makamına ulaşmak için benliğinden sıyrılmaya ve Allah'ın lütfedeceği ilahi aşk için yanıp kül olmaya hazır olduğunu içtenlikle dile getirmektedir. Dilediği ilahi aşk aslında insan olmanın gerektirdiği tüm yüklerden arınmayı ve Allah'ın varlığı içerisinde kaybolmayı ifade etmektedir. Dolayısıyla bu ilahi kayboluş Yunus Emre'yi zorlu ama bir o kadar zengin öğretilerle dolu içsel yolculuğa çıkarır. İçsel yolculuğun zorlu sınavında ruhun derinliklerindeki zenginliği keşfeder. Bu herkesi hoşgörü ile kapılarını açıp kucaklayan, merhamet eden Allah'a duyulan sonsuz ilahi aşktır. Dünyevi ihtiras ve hırslardan arınmış ilahi aşkın mekânı gönül artık tüm evrendeki canlıları kucaklamaya ve onlarla bir olmaya hazırdır.

Yunus Emre herkesi, tüm canlıları karşılıksız, bir şey beklemeden sevmiş ve tüm insanlığa da bunu tavsiye ederek öğretileri ile yol göstermiş büyük bir Türk düşünürüdür. Bu nedenle tüm evrenin kucakladığı ve aynı düşüncede birleştiği bir yol göstericiden bahsetmekteyiz.

İslam felsefesinin ve Yunus Emre öğretisinin kültürel yaşamın şekillenmesinde önemli bir rol oynadığı özellikle tasavvufi düşüncenin Allah inancı ve bu yolda insanın kendinin farkına varması yolunda etkili olduğu, olacağı açıktır. Tasavvufi düşünce varlığın ve hayatın farklı bakış açısı ile anlamlandırılmaya çalışıldığı temel bir ahlak doktrin gibi düşünülse de beraberinde hem bilgi hem de bir metafizik doktrin özellikleri taşımaktadır. Sufilere göre "tasavvuf" tutulan yol anlamı taşır. Gazali'ye göre tasavvuf, bir araç olarak ne bir son veya bir teknik ve ne desen güzel ifade ile bir bilgi veya marifetin kaynağı ve ilkesidir fakat o, takip edilecek ve uygulanacak bir yöntemdir.

Modernleşmenin sonucu olarak ortaya çıkan seküler dönemde toplumsal huzurun sağlanmasında ahlakın önemi artmaktadır. Adaletsizliğin, çatışmaların, savaşların, yoksulluğun ve hoşgörüsüzlüğün hâkim kılındığı günümüz dünyasında, ahlakın öznesi olan ve kutsalla ilişkisi zayıflayan çağdaş bireyin, evrensel değerler, ahlaki kodlar ve iyi ya da kötü ayırımındaki etik ilkelerin etkin kılınması noktasında kimi zaman yetersiz kaldığı ve bunun sonucunda bunalıma girdiği bilinmektedir. Seküler kavram, dini otoriteyi sosyal, ekonomik ve politik alandan ayırmaktadır. Batı'da laik sistemin toplumun kültürel değişimlerine uyum sağlayamaması, kin, nefret ve İslamofobi gibi ciddi sorunları gündeme getirmektedir. Huntington (1993), gelecekteki çatışmaların insanların kültürlerindeki farklılıklarından kaynaklandığını belirtmekte, de Koning (2020) ise farklılıklara yer vermeyen laik paradigmanın aşırılıkçılığın, sahte cihatçıların ve yanlış umudun kaynaklarından biri hâline geldiğini vurgulamaktadır.

Günümüzde din giderek kötü bir anlamı dönüşmekte ve olumsuz kimlik-

ler inşa etmektedir. Oysa bugün doğru yorumlanmış bir dini anlatıma ve hoşgörüye eskisinden bile daha fazla ihtiyaç vardır. Zira modern toplum eğitimden sağlığa, politikadan sosyal yaşama, ekonomiye, teknolojik gelişmeden şehirleşmeye, hızlı bilgi akışından sanayileşmeye, sosyal medyadan gerçek/güvenilir bilgiye erişime kadar çok sayıda çözümleyemediği sorunla/zorlukla karşı karşıyadır. Küresel ölçekte yaşanan iç savaşlar, göçler, darbeler, uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, terör saldırıları olumsuz tepkilerin seviyesini yükseltmekte, artan nefret söylemi hoşgörüyle, sevgi dilini hızla yok etmektedir. Dünyanın dört bir noktasında siyasi liderler, uluslararası örgütler, iletişim uzmanları, siyaset bilimciler ve politikanın yapımcıları kendi çıkarlarına uygun politikaları uygulayabilmek, kendi yaratmış oldukları olumsuzlukları perdeleyebilmek ve aynı zamanda ideolojik, kültürel hegemonyalarını sürdürürebilmek için ne yazık ki İslamofobiye yaymaktadır.

Bugün Suriye’de, Filistin’de, Afganistan, Doğu Türkistan, Myanmar’da kısacası dünyanın doğusunda, batısında milyonlarca insan katliamların, çatışmaların, savaşların tam ortasında kan, gözyaşı ve yoksulluk içinde acı çekmektedir. Ülkelerini terk etmek zorunda bırakılan ve sadece daha iyi bir yaşam için ölümü göze alan göçmenlerin, özellikle de masum çocukların cansız bedenleri Ege’nin, Akdeniz’in soğuk sularından kıyılara vururken ahlaktan, erdemden söz eden Batı toplumu ise ne yazık ki yaşanan zulüm/ölüm karşısında kör ve sağır biçimde sessiz kalmayı vicdanen tercih etmektedir. İslam’ın terörle birlikte anıldığı, ekonomik, siyasi politikalar uğruna canların kurulan pazarlarda alınıp satıldığı, merhametsizliğin arşı bile aştığı, ırkçılığın, öfkenin, şiddetin, nefretin meşrulaştığı bu yeni dünya düzeninde şeyhi Tap-

tuk Emre’nin deyişi ile “Bizim Yunus” a, onun sevgi, hoşgörü, merhamet ve barış diline her zamankinden çok daha fazla ihtiyacımız vardır. İçimizi kemiren, ahlakımızı erozyona uğratan, insanlığını sorguladığımız bu hastalıklardan kurtulabilmek, dünya üzerinde hoşgörüyle ve sevgiyi yeniden inşa edebilmek her şeyden önce pragmatik çözümler gerektirir. Din ve İslam tasavvufu konusunda pek çok referans kaynak erişime açık olmasına rağmen toplumun güvenilir bilgiye olan ihtiyacı hızla artmaktadır. Sorunların sadece rasyonel akılla çözüme kavuşabileceğine inanmak, din olgusu ve bu olgunun insanlara emrettiği barış, sevgi ve adalet içinde yaşamak ilkesinden uzaklaşmak bunun yerine zulüm, sömürü düzenine mazlumları mahkûm etmek beklenen kıyametin yaklaşmakta olduğunu göstermektedir. Problemin çözümü noktasında sorumluluk üstlenmesi gereken ana aktörlerden biri de hiç şüphe yok ki medyadır. Medyada yer alan içeriğin biçimi, üslubu insan onuruna zarar vermiyor ise etikdir. Medyanın çıkarları uğruna çarpıtma, nefret, şiddet ve hoşgörüsüzlük/toleranssızlık kurgusuyla üretmiş olduğu çıktılarla ötekini zarara uğratmaması, içerik üretim anlayışının merkezine evrensel değerleri, ahlaki erdemleri yerleştirmesi gerekir. Aksi takdirde adaletten, sevgiden, hoşgörüden/toleranstan ve hepsinden önemlisi toplumsal uzlaşıdan söz edilemez. Platon’a göre adalet başkasının iyiliği iken, Alman filozofu Rainer Forst (2004) toleransı adalet talebi olarak niteler. Adaletin olmadığı yerde zalimler hüküm sürer.

5. Sonuç

Aydınlanma ve din arasındaki ilişkiyi tartışmak aydınlanmanın kimliğini ve sekülerleşme sorununu yeniden düşünmeyi zorunlu kılmaktadır. Aydınlanma; ustaki tek yönlü, kapalı, tarihten, deneyimden ve pratikten kopuk olan iletişimselliğin

yerine, eleştirel bir us bağlamında şimdiye, aleniyete dair bir iletişimliliği formüle etme çabasıdır. Hakikat üzerindeki dini tekel, aydınlanma sonrası rasyonalist görüşler tarafından sorgulanırken tasavvuf, evrensel bir içsel dindarlığın, yani tüm kurumsallaşmış dinlerden özerk olan antropolojik veya psikolojik bir kategori olarak tezahürünü tanımlamak içindir. Tasavvuf; edebiyatta, sanatta ve dini bağlamlarda evrensel bir içsel dini deneyime işaret etmekte, bu anlamda Batı, aydınlanma sonrası kültüründe kaybolmuş olan insan uygarlığının bazı önemli kültürel bileşenlerini hesaba katma fırsatı sunmaktadır. Tasavvuf, bilincin derin bilme fikrine dönüştüğü zaman ortaya çıkmaktadır. Tasavvuf; kelimelerin ötesinde, vecd duygusu ile gizemli, büyüleyici ve deneyimleyen kişiye özgüdür. Bu anlamda kendini dönüştürme sürecidir. İnsan çeşitli aşamalardan geçer, sevgi, ıstırap ve derin öğrenme sürecini gerektiren deneyimler yaşar. Böylece kişinin bireysellik duygusu ortadan kalkar ve insanın olgunlaşarak hakikati bulmak için dönüşümüne giden yol tam bu noktada başlar.

Tasavvuf, İslam dini ve kültürel kimliğinin önemli bir bileşenidir. Başlangıcı ne olursa olsun İslam'ın yükselişinden itibaren geçen yaklaşık 1500 yıl boyunca dini, kültürel ve sosyal alanları etkilemiştir. İslami rasyonalitenin gerçekleştirilmesi, sosyal alana yönelik kendi kendine başlatılan etik eylemler aracılığıyla somutlaştırılır. Ahlaki edim hem ontolojinin bir ifadesi hem de bir epistemoloji kaynağı hâline gelir. Manevi benliğin dini farkındalığı, doğru performans ve ahlaki niyet aracılığıyla hem dini davranışa hem de sosyopolitik yenilenmeye ayrılmaz bir şekilde bağlıdır. Benlik, insanın gerçek varlığıdır. Pek çok boyutu vardır, İbnü'l-Arabi'nin tanımladığı gibi manevi düzeyde, insandan gizlenen insanın gerçek varlığıdır. Gerçek, tanrının huzuruna çıkmak ve böylece onun duygusal boyutunu ifşa

etmektir. İçinde bulunduğu dini geleneğin perspektifinden ve kapsayıcılığından bakıldığında gerçek bir sufi, kendini gerçekleştirme yolculuğunda "Varlık Tekliğine" ulaşır. Kendinden vazgeçer ilahi olanla bir olur. Bu da onu gerçek bir sufi ve şair yapar. İslam tasavvuf geleneği içinde önemli rol oynayan 72 milleti bir yapan Yunus Emre bunun en güzel örneğidir.

Postmodern insan ise gönül gözünü kapayarak benliğini teslim ettiği fantazyadan her sabah uyanır, yüzünü yıkar, aynadaki aksine bakar. Kahvesini yudumladıktan sonra ilk yaptığı şey mavi ışıklar yayan ekranına dönmek ve büyük ölçüde medya tarafından tasarlanan yapay gündeminde ne olduğuna bakmak olur.

Yaşadığımız dünyada bugün neredeyse hiçbir sınır olmadan sunulan binlerce tercih arasından kendi isteğimizle özgürce seçim yaptığımızı düşünürüz. Yapay zekâ teknolojileri ve biyoteknoloji çalışmalarının bir ileri evresinde teknoloji duyguları hesaplar, tasarlar ve insanı yönlendirirse Antikite'deki gibi onları tanrı mertebesine mi çıkaracağız yoksa aydınlanmada olduğu gibi akıl ve bilime güvenip buna alternatif yeni tasarımlar mı düşüneceğiz? Bu soru ütopyik bir soru değil. Çünkü biliyoruz ki dünya nüfusunun çok büyük bir oranı açlık, yoksulluk, iklim değişikliğinin yarattığı afetler ve savaşlarla mücadele ederken bir grup azınlık ise bu sorunların çözümünü sanayi ve teknolojik gelişmelere bağlamıştır. Gerçek olan, çoğunluğun gelişmelerde sadece seyirci olduğu hatta seyrettiklerine de kendisinin karar veremediğidir. Antikite'den günümüze insanın sonunda geldiği nokta şaşırtıcı bir şekilde ne yazık ki budur.

Sürekli konuşulan, baktığımız ama görmediğimiz çığırta bir çağı yaşıyoruz. Bilimin önemli verileri ve felsefe ile öğ-

retiler yani insanı ve yaşamını derinleş-tiren yüzyıllar öncesinden süzülüp gelen insan bilgeliklerini medyatik olmadıkça çok az sayıda insan öğreniyor ve uyguluyor. İnsani değerlerimizin çöktüğünü artık yüksek sesle dile getirirken yarına olan güvensizliğin salgın hastalık gibi yayıldığını, birçok şeyin sıradanlaştığını söylüyoruz. Sorun yaşama bakış açımız: Dünya, doğa ve insan bozulmuş durumda ve biz iki yönlü bir çıkmazdayız. Bugünün insanı için yeni yaşama anlayışı ve dünya görüşü gerekli.

Yunus Emre'nin yaşadığı yüzyıl da aslında o günün koşullarında bugüne benzer acı ve sorunlarla baş edilmesini gerektiriyordu. Tarih çok parlak uygarlıkların hazin sonları ve yeniden uyanış örnekleriyle dolu. Bugün dünyanın karanlık olan kısmının örtüsünü kaldırmak için aradığımız, tozlu tarih sayfalarının arasında bir ışık huzmesi olarak bizi aydınlatan, mutluluk ve sevginin sırlarını hiçbir şüpheye yer bırakmaksızın evrensel değerler olarak açıklayıp sunan Yunus Emre öğretisinden başka ne olabilir ki? Gelineen noktada kabul edilmesi gereken, sorunun insanın kendisi olduğudur. 21.yüzyıla akli da kullanarak geldiğimizi düşündüğümüzde bu bağlamda aklında sıkıntıları olduğunu görmezden gelemeyiz. Çünkü yaşam sadece akıl ile örülemez.

Dolayısıyla sorunlarımız ile yüzleşmek ve çözüm üretmek için yaşadığımız dünyayı, doğayı ve tüm canlıları sonsuz bir hoşgörüle ile kucaklayacak ve yaşama duyarlı sevgi dilinin temsilcisi Yunus Emre'nin dizelerini hatırlamak ve hatırlatmak gerekmektedir. Yunus Emre'nin insanlık sevgisinin kaynağı yaratana olan sevgiyle beslenmektedir. Yunus'a göre evrende olan her canlı Hak'tan gelmiştir. Sevmeyi ve sevilmeyi, en iyi şekilde yaşamayı hak etmektedir. Bu nedenle öteki olarak düşündüğümüz her canlıya ayırım yapmadan adil ve

önyargısız davranabilmeyi ve yaşamına saygı duymayı başarabilmemiz gerekmektedir.

*"Gelün taşuk idelüm işi kolay turalım
Sevelüm sevilelüm dünya kimseye kal-
maz" (Akt: Pür, 2020: 289).*

diyerek tüm insanlığı barış ve sevgiye çağırıldığı dizelerinde Yunus aslında bu bakış açısıyla benin kendisiyle ve sorunlarıyla barışmadığı ve ötekiyi kabul etmediği bir dünyanın zaten onun olmadığını hatırlatır. Biyoteknoloji ve yapay zekâ ile ölümsüzlüğü yakalamış olduğumuzu varsaysak bile ortaya çıkan form bildiğimiz insan formunun dışında olacaktır. Yani ölüm kaçınılmazdır. Öyleyse yapılması gereken gönüller yapmaktır. Gönüller yıkmak değil. Telifisi olmayan, vicdani etik ve ahlak kodların değersizleştirilmesidir. O zaman aşağıdaki dizelerde olduğu gibi insana yakışır sevgi yolunu seçme zamanı çoktan gelmiştir.

*"Çalab'un dünyasında yüz bin dürlü
sevgü var
Kabul it kendözüne gör kangısı layık-
dur" (Akt: Pür, 2020: 286).*

13.yüzyıl Anadolu coğrafyasının yetiştirdiği büyük Türk ozanı ve dil ustası Yunus Emre'nin Türkçe yazdığı şiirler hem Türk kültürü hem de evrensel kültür içinde geçmişten bugüne insanlığı aydınlatmaktadır. Türk ve İslam kültürünün dünyada hak ettiği yeri alması için bu büyük kültür elçisinin önce ülkemizde çok iyi tanıtılması ve anlaşılması, beraberinde dünyaya bir değer olduğunun gösterilmesi gerekmektedir. Çünkü tarih içerisinde bu değerler kuşaktan kuşağa doğru aktarılır ve benimsetilebilirse gelecek doğru kurgulanabilir. N. Tanyıldız'ın yapmış olduğu araştırmada medyanın Hacı Bektaş Velî, Mevlâna ve Yunus Emre'yi tanıtmada yetersiz olduğu, gençlerin

bu değerler ile ilgili bilgiyi yoğun olarak okuldan ve kitaplardan edindiği ve bu kültür elçilerini öğrenmek istediklerini ortaya koymuştur (Tanyıldızı, 2011).

İslam'da bin yıllık kültür tarihimizde Türk asıllı bilgin ve düşünürler eserlerini yoğunluklu olarak Arapça, Farsça ve Türkçe yazmışlardır. Kültür tarihimizin İnalıcık'ın ifade ettiği gibi hakkıyla incelenmesi için öncelikle üç dil alanında Avrupa hermenötik oryantalizm geleneğini üniversite ve bilim kurumlarımızda yerleştirmek gerekmektedir (İnalıcık, 2014).

İslam tasavvufu devlet destekli kültürel programlardan ibaret olmaktan bir an önce kurtulmalı, başta medya olmak üzere tüm kişi, kurum ve kuruluşlar, bu felsefeyi evrensel platformlara taşımayı ve onu yaygınlaştırmayı manevi bir sorumluluk olarak üstlenmelidir. Bu amaçla Yunus Emre ve diğer kültür elçilerimizin bugün de geçerliliğini koruyan ve gönül gözümü açan, akılla örtüşen değerleri belirli bir tanıtım ve iletişim stratejisi ekseninde anlatılmalı, geleneksel ve dijital medya için çeşitli içerik ile formlarda yazılı/ görsel materyal ve programlar hazırlanmalıdır. Oskay'ın ifadesi ile iletişim, bir toplumun belirli bir yaşam biçimini oluşturan her türlü kültür unsur ve materyallerini ifade etmektedir. Kültürün aynı kuşaklar içinde aktarımını sağlamak ve birikimleri önceki ve sonraki kuşakla birleştirmekte sözel iletişimin farklı bir yeri vardır (Oskay, 1993: 342-343). Gelinek noktada bu bağlamda en önemli olgu sadece yazılı medyada değil dünyanın her yerine aynı anda ulaşabileceğimiz dijital ağlarda ve sosyal medyada kullanılan içeriklerde Yunus Emre öğretisinin dile yansımaları yani gönle yansımaları sağlamaktır.

KAYNAKÇA

- Arendt, H. (2012). *Devrim Üzerine*, Çev. O. E. Kara, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bacon, F. (2014). *Yeni Atlantis*, Çev. K. Çaydamalı, Doxa Yayınları: İstanbul.
- Berko, R. M. et al. (2010). *Communicating*, 11th ed. Boston, MA: Pearson Education.
- Descartes, R. (2015). *Meditasyonlar: Metafizik Üzerine Düşünceler*, Çev. Ç. Dürüşken. Alfa Yayınları: İstanbul.
- Durkheim, E. (1954). *The Elementary Forms of Religious Life*, New York: The Free Press.
- de Koning, M. (2020). The racialization of danger: patterns and ambiguities in the relation between Islam, security and secularism in the Netherlands. *Patterns of Prejudice* 54(1-2): 123-135. <https://www.tandfonline.com/doi/ful/10.1080/0031322X.2019.1705011> [10 December 2020].
- Forst, R.(2004).The Limits of Toleration, *Constellations*, September, Vol. 11., Issue 3. 317 p.
- Harrari, Y. (2016). *Homo Deus, Yarının Kısa Tarihi*, Çev: P. Nur Taneli, Kolektif Kitap: İstanbul.
- Horkheimer, M., & Adorno, T.W (2010). *Aydınlanmanın Diyalektiği*, Çev: N. Ülner., E.Ö. Karadoğan, Kabcacı Yayınevi: İstanbul.
- Huntington, S.P. (1993). The Clash of Civilizations? *Foreign Affairs*, 72(3): 22. <https://www.jstor.org/stable/10.2307/20045621?origin=crossref> [10 December 2020].
- İnalıcık, H. (2014). *Türklük Müslümanlık ve Osmanlı Mirası*, Kırmızı Yayınları: İstanbul.

- Kaya, İ. (2017). "Sosyolojik Düşünce'de Avrupa-merkezcilik, Ötekileştirme ve Oryantalist Söylem Üzerine Post-kolonyal Bir Okuma ve Eleştirisi - A Postcolonial Reading on Eurocentrism, Otherization and Orientalist Discourse in Sociological Thought and Its Criticism", *KF Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 21, Sy.3 (Aralık 2017): 1973-2008. doi: 10.18505/cuid.346780.
- Kroeber, A. L., & Parsons, T. (1958). The Concepts Of Culture And Of Social Systems, *American Sociological Review*, 23, 582-583.
- Leaman, O. (2012). *Tasavvufa Karşı Felsefe: İslamî Bir Tartışma*, Çev: A. K, Turgut, Marife, Kış 2012, ss. 209-217.
- Locke, J. (1998). *A Letter Concerning Toleration*, Çev. William Popple, Pennsylvania State University, USA.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev: O. Akinhay, D. Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları: Ankara.
- Mill, J. S. (1989). *On Liberty and Other Writings*, (Ed.) COLLINI Stefan, Cambridge University Press.
- Mowlana, H. (2007). Theoretical Perspectives on Islam and Communication. *China Media Research*, 3(4) :23-33].
- Nietzsche, F (1997). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, Çev: A. İnam, Gündoğan Yayınları: Ankara.
- Oskay, Ü. (1993). XIX. Yüzyıldan Günümüze Kitle İletişiminin Kültürel İşlevleri Kuramsal Bir Yaklaşım, *Der Yayınları*: İstanbul.
- Pür, İ. (2020). "Yunus Emre'nin İlahî Aşk ve Sevgi Anlayışı". *International Social Sciences Studies Journal*, (e-ISSN:2587-1587) Vol:6, Issue: 55; pp:284-291.
- Simmel, G. (2008). *Bireysellik ve Kültür*, Çev: T. Birkan, Metis Kitap: İstanbul.
- Şerif, M. M. (1991). *İslam Düşüncesi Tarihi*, Cilt IV, İnsan Yayınları: İstanbul.
- Tanilli, S. (2001). *Uygarlık Tarihi, Adam Yayınları*: İstanbul.
- Tanyıldızı, N, İ. (2011). "Türk Kültürünün Gençlere Tanıtımında Medyanın Rolü: Hacı Bektaş Velî, Mevlana ve Yunus Emre Üzerine Bir Araştırma". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* /59.
- Toku, N. (2000). "Tasavvufî Düşüncenin Felsefî Yönü", *Dini Araştırmalar* 3 / 8 (Haziran 2000): 199-211.
- Voltaire, (1962). *Feylasofça Konuşmalar ve Fıkralar II*, trc.: Fehmi Baldaş, Milli Eğitim Basımevi: Ankara.
- Voltaire, (2006). *Voltaire's Philosophical Dictionary*, Carlton House: New York.
- Worugji, M. E., Osim, S., & Enamhe, B. (2008). Socio-Economical/Political Satire in Three Plays by Tess Onwueme. *Sophia: An African Journal of Philosophy*, 11(1).
- Wrench, S.J., McCroskey, J. C. & Richmond, V. P. (2008). *Human Communication in Everyday Life: Explanations and Applications*. Boston, MA: Allyn and Bacon.
- Kant, E. (2021, 1 Temmuz). *An Answer to Question: What Is Enlightenment?*, (<http://web.mns-tate.edu/gracyk/courses/web%20publishing/KantOnEnlightenment.htm>)

Konya İnce Minareli Medrese - AA